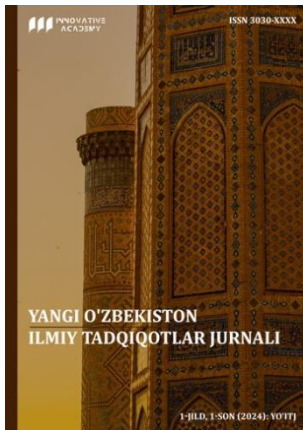




XITOYNING YEVROSIYODA YANGI XALQARO TARTIBNI SHAKLLANTIRISHDAGI RAQAMLI VOSITALARI:

RAQAMLI IPAK YO'LI MISOLIDA

Yormonqulov Otabek Ilxomjon o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro munosabatlar kafedrası magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22026640>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 12-avgust 2026 yil
Ma'qullandi: 15-avgust 2026 yil
Nashr qilindi: 20-avgust 2026 yil

KEY WORDS

Xitoy, Yevrosiyo, yangi xalqaro tartib, Raqamli Ipak yo'li, raqamli suverenitet, texnik standartlar, ma'lumotlar xavfsizligi.

ABSTRACT

Maqolada Xitoyning Yevrosiyoda yangi xalqaro tartibni shakllantirishdagi raqamli vositalari tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Raqamli Ipak yo'li, texnik standartlar, ma'lumotlarni boshqarish va davlatlararo hamkorlikka qaratiladi. Tadqiqot rasmiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar tahliliga tayangan. Natija shuni ko'rsatadi: raqamli infratuzilma davlatlar o'rtasida uzoq muddatli bog'liqlik yaratadi. U xalqaro tartibning qoidalari va amaliyotiga ham ta'sir qiladi. Biroq Xitoy texnologiyasining mavjudligi siyosiy nazoratni avtomatik isbotlamaydi. Ta'sir milliy strategiyalar, texnik bog'liqlik va mintaqaviy institutlar orqali shakllanadi.

KIRISH

Raqamli infratuzilma davlat hayotining asosiy qismiga aylandi. Aloqa tarmog'i, ma'lumotlar markazi va elektron xizmatlar ichki boshqaruvga ta'sir qiladi. Ular tashqi siyosatga ham ta'sir qiladi. Shu sababli raqamli soha xalqaro tartibning yangi o'lchoviga aylandi. Davlat qaysi texnologiyani tanlasa, uzoq muddatli sherikni ham tanlaydi.

Raqamli Ipak yo'li Xitoyning "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusidagi raqamli yo'nalishdir. Uning siyosiy asosi 2015-yilgi "Vision and Actions" hujjatida ko'rsatildi. Hujjat transchegaraviy optik tolali tarmoqlarni rivojlantirishni taklif qildi. Unda suvosti kabellari va sun'iy yo'ldosh aloqa kanallari ham qayd etildi. Maqsad "Axborot Ipak yo'li"ni yaratish edi.¹

Keyinchalik yo'nalish texnologiyalar va raqamli xizmatlarning kengroq doirasi bilan bog'landi. Demak, Raqamli Ipak yo'li bitta loyiha emas. U turli texnologik loyihalarni umumiy siyosiy doira bilan birlashtiradi.²

Yevrosiyo bu jarayon uchun muhim hududdir. Unda aloqa tarmoqlari, mintaqaviy institutlar va milliy raqamli strategiyalar kesishadi. 2023-yilgi Sian deklaratsiyasida raqamli

¹ National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs va Ministry of Commerce of the PRC, "Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road", 2015, "Facilities connectivity" https://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080041500.htm

² Elisa Oreglia va Weidi Zheng, "The Digital Silk Road between National Rhetoric and Provincial Ambitions", The China Quarterly, 261, 2025, 183–195-b., xususan 187-b. <https://doi.org/10.1017/S0305741024000936>.

savdo hamda raqamli infratuzilma aloqalarini kengaytirish qayd etildi. YE0II–Xitoy yo‘l xaritasida raqamli transport yo‘laklarini rivojlantirish belgilandi.³

Maqolaning savoli quyidagicha: Xitoy Raqamli Ipak yo‘li orqali Yevrosiyodagi xalqaro tartibning raqamli o‘lchoviga qanday ta’sir qilmoqda? Tahlil iqtisodiy daromadni hisoblamaydi. U davlat suvereniteti, standartlar, ma’lumotlar nazorati va mintaqaviy muloqotni o‘rganadi.

Asosiy tezis shuki, Xitoyning roli aloqa tarmog‘ini kengaytirish bilan cheklanmaydi. U standartlar va boshqaruv qoidalarini muhokama qilish uchun yangi maydon yaratadi. Bu jarayon Yevrosiyodagi xalqaro tartibni bosqichma-bosqich o‘zgartiradi. Lekin har bir Xitoy texnologiyasi siyosiy ta’sir vositasi emas. Ta’sir aniq mexanizm orqali isbotlanishi kerak.

YANGI XALQARO TARTIB VA RAQAMLI SUVERENITET

Yangi xalqaro tartib mavjud tizimning birdan yo‘qolishini anglatmaydi. U kuch, qoidalar va davlatlararo amaliyotdagi bosqichma-bosqich o‘zgarishni anglatadi. Raqamli tarmoqlar ham shu jarayonning qismidir. Ular davlatlar o‘rtasida yangi bog‘liqlik va yangi muzokara mavzularini yaratadi.⁴

Raqamli suverenitet davlatning raqamli makon bo‘yicha qaror qabul qilish qobiliyatidir. Bu tushuncha bir necha vakolatni qamrab oladi. Davlat ma’lumotlarni saqlash tartibini belgilaydi. U kiberxavfsizlik talablarini o‘rnatadi. Shuningdek, texnik standart va xorijiy yetkazib beruvchiga qo‘yiladigan shartlarni belgilaydi.

Suverenitet to‘liq yopiqlik degani emas. Hech bir davlat barcha texnologiyani o‘zi ishlab chiqarmaydi. Tashqi sherik zarur. Muhim masala sherikning mavjudligi emas. Muhim masala davlatning tanlov va nazorat imkoniyatidir.

Xalqaro munosabatlarda texnik standart siyosiy kuch manbai bo‘lishi mumkin. Standart qaysi uskuna va dastur bir-biri bilan ishlashini belgilaydi. U mutaxassislar tayyorlashga ham ta’sir qiladi. Bir tizim uzoq vaqt ishlatilsa, boshqa tizimga o‘tish qimmatlashadi. Shu tariqa texnik qaror siyosiy bog‘liqlik yaratishi mumkin.

Farrell va Newman xalqaro tarmoqlardagi markaziy o‘rin davlatga ustunlik berishini ko‘rsatadi. Bunday ustunlik axborotni kuzatish yoki muhim tugunga kirishni cheklash imkonidan kelib chiqadi. Raqamli tarmoqda bu masala yanada muhim. Chunki ma’lumot doimiy ravishda tarmoq orqali harakatlanadi.⁵

Biroq bog‘liqlik har doim siyosiy bosimga aylanmaydi. Buning uchun markaziy tugun ustidan nazorat bo‘lishi kerak. Shuningdek, ikkinchi tomonning muqobili cheklangan bo‘lishi kerak. Aniq qarorga ta’sir ham ko‘rsatilishi kerak. Shu shartlarsiz siyosiy nazorat haqidagi xulosa kuchsiz bo‘ladi.

Raqamli Ipak yo‘li haqida ham shu ehtiyotkorlik zarur. Xitoy kompaniyasining uskunasi mavjud bo‘lishi bir fakt. Davlat boshqaruv qoidalarining o‘zgarishi boshqa fakt. Ikki holat bir xil emas. Maqola ularni alohida baholaydi.

³ Ministry of Foreign Affairs of the PRC, “Xi’an Declaration of the China–Central Asia Summit”, 19.05.2023, 6-band; Eurasian Economic Commission, “The EAEU–PRC Cooperation Gains Steam”, 22.12.2021.

⁴ Barry Buzan, An Introduction to the English School of International Relations, Polity Press, 2014; Bart Gaens, Ville Sinkkonen va Henri Vogt, “Connectivity and Order: An Analytical Framework”, East Asia, 40, 2023, 209–228-b. <https://doi.org/10.1007/s12140-023-09401-z>.

⁵ Henry Farrell va Abraham L. Newman, “Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion”, International Security, 44(1), 2019, 44–56-b. https://doi.org/10.1162/isec_a_00351.

METODOLOGIYA

Maqolada hujjatlar tahlili sifat jihatdan tahlil qilinadi. Asosiy davr 2015–2023-yillarni qamrab oladi. 2015-yil Raqamli Ipak yo'lining rasmiy siyosiy asosini ko'rsatadi. 2023-yil esa “Markaziy Osiyo – Xitoy” sammit mexanizmining tashkil etilgan davridir.

Manbalar to'rt guruhga ajratildi. Birinchi guruh Xitoyning 2015-yilgi “Vision and Actions” hujjatidir. Ikkinchi guruh Sian sammitiga oid rasmiy hujjatlardir. Uchinchi guruh YEOf–Xitoy hamkorligi hujjatlaridir. To'rtinchi guruh raqamli boshqaruv va Xitoy siyosati bo'yicha ilmiy tadqiqotlardir.

Tahlilda uchta mezon ishlatiladi. Birinchi mezon – loyiha yoki hamkorlikning milliy strategiyaga kiritilishi. Ikkinchi mezon – uzoq muddatli texnik bog'liqlik. Uchinchi mezon – standart va ma'lumotlar qoidalarining hukumatlararo muzokaraga aylanishi. Uch mezon siyosiy ta'sirni oddiy texnik aloqadan ajratadi.

Maqola Xitoy siyosiy nazorat o'rnatganini oldindan qabul qilmaydi. Dalil yetarli bo'lmagan joyda bunday xulosa chiqarilmaydi. Maqsad ta'sir mexanizmini aniq o'lchashdir. Shu yondashuv isbot va ehtiyotkorlikni birlashtiradi.

1-jadval. Raqamli Ipak yo'lining siyosiy ta'sirini baholash mezonlari

Mezon	Tekshiriladigan dalil	Siyosiy ma'nosi
Milliy strategiya	Loyiha davlat dasturi yoki hukumatlararo hujjatga kiritilganmi?	Hamkorlik davlat siyosatining qismiga aylanganini ko'rsatadi.
Texnik bog'liqlik	Uskuna, dastur, servis va kadrlar bitta yetkazib beruvchiga bog'langanmi?	Sherikni almashtirish xarajati va siyosiy ehtiyojni oshiradi.
Ma'lumotlar nazorati	Saqlash, uzatish va kirish huquqi kimda?	Raqamli suverenitetning amaliy darajasini ko'rsatadi.
Standartlar	Texnik va xavfsizlik qoidalarini qayerda belgilanadi?	Qoidalarini kim shakllantirayotganini aniqlaydi.
Muzokara mexanizmi	Masala muntazam davlatlararo muloqotga kiritilganmi?	Texnik aloqa siyosiy munosabatga aylanganini ko'rsatadi.

RAQAMLI IPAK YO'LINING SHAKLLANISHI

2015-yilgi rasmiy hujjat raqamli yo'nalishning boshlang'ich doirasini belgiladi. Unda optik tolali tarmoqlar, kabellar va sun'iy yo'ldosh aloqa kanallari qayd etildi. Bu ro'yxat infratuzilmaga qaratilgan edi. Keyinchalik yo'nalish dasturiy va boshqaruv masalalarini ham qamrab oldi.

Raqamli yo'nalish uch qatlamdan iborat. Birinchi qatlam moddiy infratuzilmadir. Bunga aloqa tarmog'i, ma'lumotlar markazi va sun'iy yo'ldosh tizimi kiradi. Ikkinchi qatlam dastur va texnik standartdir. Uchinchi qatlam ma'lumotlarni saqlash, uzatish va himoya qilish qoidalaridir.

Uch qatlamning siyosiy ahamiyati bir xil emas. Kabel qurilishi texnik natija beradi. Standart tanlovi uzoq muddatli moslashuvni yaratadi. Ma'lumotlar qoidasi esa davlat vakolatiga bevosita tegishli. Shu sababli raqamli loyiha faqat uskuna narxi bilan baholanmasligi kerak.

Chen va Gao Xitoy kiberboshqaruv sohasida yangi me'yorlarni ilgari surayotganini tahlil qiladi. Ular kiber suverenitet va davlatning yetakchi roliga e'tibor beradi. Bu yondashuv texnik yordam bilan siyosiy g'oya o'rtasidagi bog'lanishni ko'rsatadi. Biroq qabul qiluvchi davlat ushbu g'oyani qanday qabul qilgani alohida tekshirilishi kerak.⁶

Raqamli Ipak yo'lini yagona markazdan boshqariladigan reja deb ko'rsatish ham xato. Oreglia va Zheng 31 ta markaziy hamda 130 ta provinsiya hujjatini tahlil qilgan. 2015–2019-yillarda markaziy darajada 21 ta hujjat qabul qilingan. Faqat 2021-yilda provinsiya 42 ta tegishli hujjat ishlab chiqqan.

Bu raqamlar muhim xulosa beradi. Xitoy ichida ham ijrochilar ko'p. Markaziy idora, provinsiya va kompaniya manfaatlari farq qilishi mumkin. Shu sababli xorijdagi har bir loyiha Pekinning yagona siyosiy buyrug'i sifatida talqin qilinmasligi kerak.

XITOIY-ASEAN AXBOROT PORTI

Guansi provinsiyasidagi Xitoy-ASEAN Axborot porti raqamli ta'sirni baholash uchun foydali misoldir. Loyiha 2014-yilda taklif qilindi. U 2015-yilda rasman ishga tushirildi va 2016-yilda Xitoy Davlat kengashi tomonidan tasdiqlandi. Demak, mahalliy tashabbus keyinchalik markaziy siyosiy qo'llab-quvvatlash oldi.

2021-yilga kelib Guansida 11 ta provinsiya magistral tarmoq yaratildi. Yettita transchegaraviy quruqlik kabeli va maxsus ma'lumot uzatish kanallari qurildi. ASEAN davlatlari uchun 13 ta Beidou navigatsiya namoyish loyihasi tashkil etildi. Bu ko'rsatkichlar moddiy natijani isbotlaydi.

Biroq rejalashtirilgan barcha natijalar yuzaga kelmadi. ASEAN davlatlaridan kutilgan investor va kompaniyalar jalb etilmadi. Markaziy moliyalashtirish ham yetarli bo'lmadi. Demak, infratuzilma qurilishi avtomatik mintaqaviy siyosiy ta'sir yaratmadi.

Mazkur misol Yevrosiyo tahlili uchun ham muhim. Xitoy kompaniyasi yoki uskunasi mavjudligi yetarli dalil emas. Loyiha amalda ishlashi kerak. Milliy tizimga kirishi kerak. Davlatlar umumiy standart yoki boshqaruv qoidasi bo'yicha kelishishi kerak.

Shu sababli har bir loyiha alohida tekshirilishi lozim. Kim tashabbus ko'rsatdi? Kim moliyalashtirdi? Kim ma'lumotga kira oladi? Texnik xizmatni kim bajaradi? Ushbu savollarga javobsiz siyosiy ta'sir haqida aniq xulosa berib bo'lmaydi.

MILLIY STRATEGIYALAR VA DAVLAT AGENTLIGI

Yevrosiyo davlatlari raqamlashtirish bo'yicha o'z milliy strategiyalariga ega. Shu sababli xorijiy hamkorlik milliy maqsadni avtomatik almashtirmaydi. U davlat belgilagan vazifaga xizmat qilishi mumkin. Natija har bir mamlakatning huquqiy va siyosiy tanloviga bog'liq.

Bu holat davlat agentligini ko'rsatadi. Qabul qiluvchi tomon tayyor texnologik kun tartibini qabul qilishga majbur emas. U rivojlanish vazifalarini o'zi belgilaydi. Xorijiy sherik shu doiradagi vositalardan birini taqdim etadi.

⁶ Xuechen Chen va Xinchu Gao, "Norm Diffusion in Cyber Governance: China as an Emerging Norm Entrepreneur?", International Affairs, 100(6), 2024, 2419–2440-b. <https://doi.org/10.1093/ia/jiae237>.

Milliy strategiya siyosiy himoya vazifasini ham bajaradi. Agar loyiha davlat dasturidagi aniq vazifaga bog'lansa, uning maqsadi o'lchanadi. Natija bo'yicha mas'ul idora belgilanadi. Xavfsizlik va huquqiy talablar oldindan qo'yiladi.

Aksincha, umumiy siyosiy shior bilan cheklangan loyiha nazoratni qiyinlashtiradi. Unda texnik natija va siyosiy majburiyat aralashib ketishi mumkin. Shu sababli loyiha nomidan ko'ra shartnoma va vakolat muhim.

Asosiy savol texnologiyaning qayerda ishlab chiqarilgani emas. Asosiy savol davlatning nazorat imkoniyatidir. Ma'lumotlar qayerda saqlanadi? Dasturiy yangilanishni kim boshqaradi? Favqulodda holatda tizimni kim tiklaydi? Boshqa yetkazib beruvchiga o'tish mumkinmi?

Bu savollar iqtisodiy emas. Ular davlat xavfsizligi va tashqi siyosiy mustaqillikka tegishli. Shu sababli raqamli hamkorlik tashqi ishlar, axborot xavfsizligi va milliy qonunchilik doirasida birgalikda baholanishi kerak.

“MARKAZIY OSIYO – XITOIY” FORMATINING ROLI

2023-yil 18–19-may kunlari Sian shahrida birinchi “Markaziy Osiyo – Xitoy” sammiti o'tkazildi. Unda Xitoy va mintaqaning besh davlati qatnashdi. Sammit mexanizmi davlat rahbarlari darajasida tashkil etildi. Uchrashuvlarni ikki yilda bir marta o'tkazish belgilandi.⁷

Sian deklaratsiyasida raqamli savdoni kengaytirish hamda raqamli va yashil infratuzilma aloqalarini rivojlantirish qayd etildi. Bu holat raqamli masalani mintaqaviy siyosiy kun tartibiga olib chiqdi. Demak, texnologik hamkorlik davlatlararo muloqotning qismiga aylandi.⁸

Formatning muhim tomoni uning tarkibidir. Unda Markaziy Osiyoning barcha besh davlati qatnashadi. Qarorlar Xitoy bilan bevosita muloqotda muhokama qilinadi. Shu sababli mintaqada davlatlari umumiy talab va manfaatlarni ilgari surish imkoniga ega.

Format mintaqada davlatlarining agentligini ham saqlaydi. Har bir davlat o'z milliy strategiyasi va qonunchiligiga ega. Shu sababli umumiy kun tartibi bir tomonlama buyruq sifatida shakllanmaydi. U muzokara va kelishuv orqali ishlab chiqiladi.

Raqamli yo'nalishda umumiy talablar muhim bo'lishi mumkin. Ma'lumotlar xavfsizligi, texnik standart va mutaxassis tayyorlash masalalari mintaqaviy muloqotga kiritilishi mumkin. Bunday yondashuv ikki tomonlama bog'liqlikni ko'p tomonlama qoidalar bilan muvozanatlashtiradi.

Shu bilan birga, formatning huquqiy chegarasi aniq. U supramilliy organ emas. Davlatlar yakuniy qarorni milliy darajada qabul qiladi. Demak, mintaqaviy muloqot siyosiy muvofiqlashuvni kuchaytiradi, lekin suveren vakolatni bekor qilmaydi.

2-jadval. Yevrosiyo davlatlari uchun imkoniyatlar, risklar va siyosiy javoblar

Yo'nalish	Aniq imkoniyat yoki risk	Siyosiy javob
------------------	---------------------------------	----------------------

⁷ State Council of the PRC, “Xi, Central Asian Leaders Announce Inauguration of Summit Mechanism”, 19.05.2023: https://english.www.gov.cn/news/202305/19/content_WS6467196ec6d03ffcca6ed313.html

⁸ Ministry of Foreign Affairs of the PRC, “Xi'an Declaration of the China–Central Asia Summit”, 19.05.2023, 6-band: https://www.mfa.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676980/1207_676992/202305/t20230519_11080194.shtml.

Yo'nalish	Aniq imkoniyat yoki risk	Siyosiy javob
Aloqa infratuzilmasi	Tarmoq va xizmatlarning kengayishi	Muqobil texnik yechimlardan foydalanish imkoniyatini saqlash
Texnik standart	Uzoq muddatli moslashuv va almashish xarajati	Ochiq va o'zaro mos standartlarni talab qilish
Ma'lumotlar	Saqlash va kirish vakolatining noaniqligi	Milliy saqlash, audit va kirish qoidalarini belgilash
Dasturiy ta'minot	Yangilanish va servisga tashqi bog'liqlik	Manba kodi, favqulodda tiklash va servis shartlarini yozish
Mintaqaviy muloqot	Umumiy qoidalar ishlab chiqish imkoniyati	"Markaziy Osiyo – Xitoy" formatida aniq takliflar berish

RAQAMLI BOG'LIQLIKNI BOSHQARISH MASALALARI (MUHOKAMA)

Birinchi masala — uzoq muddatli texnik bog'liqlik. Uskuna bir marta o'rnatilgach, uni yangilash va ta'mirlash zarur bo'ladi. Mutaxassislar ham shu tizim bo'yicha tayyorlanadi. Boshqa tizimga o'tish vaqt va mablag' talab qiladi. Bu holat muzokarada yetkazib beruvchining mavqeyini kuchaytirishi mumkin.

Ikkinchi masala ma'lumotlar nazoratidir. Ma'lumotlar markazi qayerda joylashgani muhim. Kirish huquqi ham aniq bo'lishi kerak. Tizim administratori va davlat vakolati ajratilishi lozim. Noaniq shartlar suveren nazoratni zaiflashtiradi.

Uchinchi masala standartlar bilan bog'liq. Bitta standart uzoq muddat qo'llansa, davlat boshqa texnologiyalar bilan ishlashda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Shu sababli o'zaro moslik talabi muhim. Ochiq interfeys va ma'lumotni ko'chirish imkoniyati shartnomada yozilishi kerak.

To'rtinchi masala siyosiy xulosaning bo'rttirilishidir. Ayrim tahlillar har bir Xitoy loyihasini siyosiy nazorat sifatida ko'rsatadi. Boshqa tahlillar esa siyosiy jihatni butunlay inkor qiladi. Har ikkala yo'l ham noto'g'ri. Xulosa aniq dalilga tayanishi kerak.

Beshinchi masala idoralararo bo'linishdir. Raqamli loyiha bir vazirlik doirasida qolishi mumkin. Lekin uning oqibati xavfsizlik, tashqi siyosat va huquqqa ta'sir qiladi. Shu sababli baholashda bir necha idora qatnashishi zarur.

Ushbu masalalar hamkorlikdan voz kechishni talab qilmaydi. Ular hamkorlik shartlarini kuchaytirishni talab qiladi. Davlat aniq qoidaga ega bo'lsa, texnologik foyda bilan siyosiy mustaqillikni muvofiqlashtira oladi.

SIYOSIY TA'SIRNI QANDAY ISBOTLASH KERAK?

Raqamli loyiha haqida xulosa chiqarishda dalil zanjiri zarur. Birinchi bosqichda shartnoma va rasmiy hujjat tekshiriladi. Ikkinchi bosqichda texnik arxitektura ko'riladi. Uchinchi bosqichda boshqaruv vakolati aniqlanadi. To'rtinchi bosqichda aniq siyosiy qarorga ta'sir baholanadi.

Masalan, Xitoy kompaniyasi uskuna yetkazib bergani siyosiy ta'sirning birinchi belgisi bo'lishi mumkin. Lekin bu yetarli emas. Servis faqat shu kompaniyaga bog'langanmi? Ma'lumotga tashqi kirish mavjudmi? Davlat standartni o'zgartirish huquqiga egami? Shu savollar javobsiz qolsa, ta'sir darajasi aniqlanmaydi.

Milliy strategiyaga kiritilish ham ikki xil talqin qilinadi. Bu siyosiy yaqinlikni ko'rsatishi mumkin. Shu bilan birga, u davlatning o'z rivojlanish ehtiyojini ham aks ettiradi. Sababni aniqlash uchun qaror qachon va kim tomonidan boshlanganini tekshirish zarur.

Hukumatlararo muloqot ham siyosiy ta'sirni ko'rsatadi. Lekin muloqot bir tomonlama nazorat degani emas. Qabul qiluvchi davlat o'z taklifini ilgari sursa, agentlik saqlanadi. Qaror tomonlar manfaatining kelishuvi sifatida shakllanadi.

Demak, siyosiy ta'sirni isbotlash uchun oddiy bog'lanish yetarli emas. Mexanizm ko'rsatilishi kerak. Qarorning oldingi holati ham tekshirilishi kerak. Muqobil izohlar hisobga olinishi lozim. Bu talab xalqaro munosabatlar tahlilining aniqligini oshiradi.

YEVROSIYO DAVLATLARI UCHUN SIYOSIY XULOSALAR

Birinchi taklif – raqamli loyihalar uchun yagona siyosiy baholash mezonini yaratish. Unda texnologik xavfsizlik, ma'lumotlar nazorati va tashqi bog'liqlik baholanishi kerak. Natija hukumat qaroridan oldin tayyorlanishi lozim.

Ikkinchi taklif – shartnomalarda texnik mustaqillik bandlarini belgilash. Tizimni boshqa operatorga topshirish imkoniyati bo'lishi kerak. Ma'lumotni ko'chirish tartibi yozilishi kerak. Favqulodda tiklash rejasi ham aniq bo'lishi lozim.

Uchinchi taklif – yetkazib beruvchilarni diversifikatsiya qilish. Diversifikatsiya bir sherikka qarshi siyosat emas. U muzokara imkoniyatini saqlash vositasidir. Bir nechta texnologik variant davlatning tanlovini kengaytiradi.

To'rtinchi taklif – mahalliy kadr va bilimni rivojlantirish. Tashqi kompaniya bilan bitimda mutaxassis tayyorlash majburiyati bo'lishi kerak. Texnik hujjatlar mahalliy mutaxassislariga berilishi lozim. Bu servisga tashqi bog'liqlikni kamaytiradi.

Beshinchi taklif – mintaqaviy muloqotdan foydalanish. Davlatlar ma'lumotlar xavfsizligi va ochiq standartlar bo'yicha umumiy talablar ishlab chiqishi mumkin. Raqamli hujjat almashinuvi ham aniq qoidalarga tayanishi kerak.

Oltinchi taklif – ochiqlikni oshirish. Strategik loyiha haqida asosiy ma'lumotlar jamoatchilikka berilishi kerak. Moliyalashtirish, operator, ma'lumotlar joylashuvi va audit tartibi aniq ko'rsatilishi lozim. Ochiqlik siyosiy ishonchni kuchaytiradi.

XULOSA

Raqamli Ipak yo'li Xitoyning raqamli hamkorlik doirasidir. Uning rasmiy asosi 2015-yilgi hujjatda belgilandi. Dastlab optik tarmoq, kabel va sun'iy yo'ldosh aloqasi ustuvor edi. Keyinchalik raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va "aqlli shahar" texnologiyalari ham shu yo'nalishga qo'shildi.

Raqamli infratuzilma siyosiy ahamiyatga ega. U uzoq muddatli texnik aloqani yaratadi. Standartlar va servis sherikni almashtirish xarajatini oshirishi mumkin. Ma'lumotlar qoidasi esa davlat suverenitetiga bevosita ta'sir qiladi.

Biroq Xitoy texnologiyasining mavjudligi siyosiy nazoratni avtomatik isbotlamaydi. Oreglia va Zheng tadqiqoti Raqamli Ipak yo'li ichida ijrochilar ko'p ekanini ko'rsatdi. Xitoy–

ASEAN Axborot porti ham infratuzilma qurilishi barcha siyosiy natijani yaratmasligini ko'rsatdi.

Yevrosiyoda raqamli masala davlatlararo muloqotga kirib bormoqda. "Markaziy Osiyo – Xitoy" formati raqamli savdo va infratuzilmani umumiy kun tartibiga kiritdi. YEOfI–Xitoy yo'l xaritasining muhim qismi raqamli transport yo'laklarini rivojlantirishga bag'ishlandi. Bu misollar yangi hamkorlik amaliyotlari shakllanayotganini ko'rsatadi.⁹

Yakuniy xulosa aniq. Raqamli Ipak yo'li Xitoyning Yevrosiyodagi rolini kuchaytiradi. U texnik bog'liqlik, standartlar va siyosiy muloqot orqali xalqaro tartibga ta'sir qiladi. Biroq natija milliy qonun, davlat nazorati va mintaqaviy institutlarga bog'liq. Shu sababli ta'sir real, lekin cheklanmagan emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Buzan, B. (2014). An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach. Polity Press.
2. Chen, X., & Gao, X. (2024). Norm Diffusion in Cyber Governance: China as an Emerging Norm Entrepreneur? *International Affairs*, 100(6), 2419–2440.
<https://doi.org/10.1093/ia/iiae237>
3. Eurasian Economic Commission. (2021, December 22). Andrey Slepnev: The EAEU–PRC Cooperation Gains Steam; It Organically Complements the Bilateral Relations Between Our States. <https://eec.eaeunion.org/en/news/andrey-slepnev-sotrudnichestvo-eaes- knr-nabiraet-oboroty-ono-organichno-dopolnyaet-dvustoronnie-otnosheniya-nashih-gosudarstv/>
4. Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*, 44(1), 42–79.
https://doi.org/10.1162/isec_a_00351
5. Gaens, B., Sinkkonen, V., & Vogt, H. (2023). Connectivity and Order: An Analytical Framework. *East Asia*, 40, 209–228. <https://doi.org/10.1007/s12140-023-09401-z>
6. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2023, May 19). Xi'an Declaration of the China–Central Asia Summit (full text).
https://www.mfa.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676980/1207_676992/202305/t20230519_11080194.shtml
7. National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, & Ministry of Commerce of the People's Republic of China. (2015). Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road.
https://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080041500.htm
8. Oreglia, E., & Zheng, W. (2025). The Digital Silk Road between National Rhetoric and Provincial Ambitions. *The China Quarterly*, 261, 183–195.
<https://doi.org/10.1017/S0305741024000936>

⁹ Eurasian Economic Commission, "Andrey Slepnev: The EAEU–PRC Cooperation Gains Steam; It Organically Complements the Bilateral Relations Between Our States", 22.12.2021: <https://eec.eaeunion.org/en/news/andrey-slepnev-sotrudnichestvo-eaes- knr-nabiraet-oboroty-ono-organichno-dopolnyaet-dvustoronnie-otnosheniya-nashih-gosudarstv/>.

9. State Council of the People's Republic of China. (2023, May 19). Xi, Central Asian Leaders Announce Inauguration of Summit Mechanism.
https://english.www.gov.cn/news/202305/19/content_WS6467196ec6d03ffcca6ed313.html



**INNOVATIVE
ACADEMY**